

Akdeniz'deki Türk Hâkimiyetinin Görsel Temsili: Tuvallerde Preveze Deniz Zaferi*

Visual Representation of Ottoman Domination in the Mediterranean: Preveza Naval Victory in Oil Paintings

Rumeysa IŞIK YAYLA *

Öz
Galibiyet veya mağlubiyetlerle sonuçlanan Osmanlı savaşlarının tasvir edilmesi, resim sanatı içerisinde nesiller boyu sürdürülen geleneğin bir parçasını oluşturmaktadır. İnsanlar geçmişte yaşanan olayları her ne kadar yazılı kaynaklardan öğrenmiş olsalar da dünyada iz bırakan gelişmeleri, bilhassa da savaşları zaman zaman bu tür betimlemeler aracılığıyla zihinlerinde canlandırmışlardır. Bu durum, kahramanlık fikriyle beslendiğinde yerini hamasî bir imgeye bırakmıştır. Bunun en belirgin yansımalarını, Türk resminde Preveze Deniz Zaferi (1538) konulu tuvallerde görmek mümkündür. Türklerin Akdeniz'de üstünlük kurmalarını sağlayan en büyük donanma savaşlarından biri olarak tarihe geçen bu mücadelenin görsel belge niteliğine dönüşmesi, bu resimler sayesinde gerçekleşmiştir. Çünkü Osmanlıların yenilmezliğini zihinlere kazıyan bu imaj, güçlü Türk imgesinin doğuşunda önemli role sahiptir. Aynı zamanda Osmanlı tarihsel anlatısına görsel açıdan büyük katkı sağlamaktadır. Üstelik ilk ürünlerini de 19. yüzyılın ortalarından itibaren vermeye başlamıştır. Fakat Preveze Deniz Muharebesi'nin bu alandaki önemi, bir Türk ressamın fırçasından çıkan en erken tarihli Osmanlı savaş tablosunu resim sanatına kazandırmış olmasıdır. Bu makalede ise Preveze Zaferi temalı tablolar üzerinden Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyet imajının görsel unsurları tartışılacaktır.

* Arş. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
rumeysa.isikyayla@omu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3100-5889
Samsun / TÜRKİYE

* Research Assistant Dr., Ondokuz Mayıs University Faculty of Humanities and Social Sciences Art History Department
rumeysa.isikyayla@omu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3100-5889
Samsun / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı Devleti, Akdeniz, Preveze Deniz Zaferi, Barbaros Hayreddin Paşa, Savaş resmi.

Abstract

The representation of Ottoman wars that ended in victories or defeats in depictions on the theme of warfare in the history of painting art constitutes a part of the tradition that has been maintained for centuries. Although people have acquired the events that took place in the past from written sources, they have portrayed the developments that left a mark on the world, especially wars, in their minds from time to time through such descriptions. This situation, when fed with the idea of heroism, left its place to a visual image that turned into heroic emotions. It is possible to feel the most beautiful reflections of this in the paintings on the Preveza Naval Victory of 1538. It was thanks to these paintings that this struggle, which was one of the largest

Başvuru/Submitted: 26/09/2022

Kabul/Accepted: 23/03/2023

* Bu makale, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Programında, Dr. Öğr. Üyesi Gülsen Tezcan Kaya danışmanlığında yürütülen "Yağlıboya Tablolarda Osmanlı Savaşları (14.-17. Yüzyıl)" isimli Doktora Tezinin bir bölümünün geliştirilmiş halidir.

naval battles that enabled the Ottoman Empire to establish a significant superiority in the Mediterranean, turned into a visual document. Because this image, which engraved the invincibility of the Ottomans in minds, triggered the birth of a strong Turkish image in a way. At the same time, it made a great visual contribution to the Ottoman historical narrative. Moreover, it started to produce its first products from the middle of the 19th century. But the greatest contribution that the Preveze Naval Battle has made to this field is that it has brought the earliest Ottoman battle painting from the brush of a Turkish painter to the art of painting. In this article, the dominance of the Ottoman Empire in the Mediterranean has been visually documented through these paintings.

Keywords:

Ottoman Empire, Mediterranean, Preveza Naval Victory, Hayreddin Barbarossa, War painting.

Makale Bilgileri

Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası:	Katılımı yok.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları:	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme:	İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması:	Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan:	sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans:	Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Ethics Committee Approval:	It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent:	No participants.
Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Copyrights:	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment:	Two external referees / Double blind.
Similarity Screening:	Checked – iThenticate.
Ethical Statement:	selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License:	Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Kuruldukları andan itibaren gerçekleştirdikleri savaşlarla adlarından sıkça söz ettiren Osmanlılar, dünyanın en büyük askerî gücüne sahip devletleri arasında yer almışlardır. Bunda siyasi-ekonomik ve toplumsal yapıya dayanan askerî karakterli bir örgütlenmeye hâkim olmalarının payı oldukça büyüktür. Özellikle de devlet politikasını oluşturan ciddi bir yapılanmanın etkisiyle planlanan seferler, genellikle stratejik noktaların fethiyle neticelenirken, askerî gücün buradaki yeri önemlidir. Bu mücadeleler 14. yüzyıl itibarıyla Osmanlı Devleti'ni dünya tarihine yön veren bir güç haline getirmiştir (Işık Yayla, 2021, s.54). Üstelik bu süreçte fetihlerin çoğunlukla Avrupa topraklarına karşı düzenlenmiş olması, zihinlerde yenilmez Türk imgesinin oluşumunu sağlamıştır. Bu imajın en güçlü yansımaları da zafer temalı eserlerde ortaya çıkmıştır. Böylece birçok ressamın yapıtına konu olan Osmanlı savaşları, tarihsel temalı resimlerin gelişimine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu geleneğin Osmanlı tuval resmi bağlamındaki ilk örnekleri ise dünya denizcilik tarihinin en önemli mücadelelerinden olan Preveze Deniz Zaferi konulu yağlıboya tablolar aracılığıyla ortaya konulmuştur.

Osmanlı'nın Akdeniz'deki Üstünlüğü: Preveze Deniz Muharebesi

İstanbul'un fethiyle Akdeniz'e doğru ilerleyişlerini güçlendiren Osmanlılar, geliştirdikleri politikalarla kısa süre içinde bir deniz imparatorluğu haline gelmişlerdir (Taş & Erdoğan, 2021, s. 543). Bu sayede yalnızca karada değil, denizlerde kazandıkları zaferlerle de dünya tarihine adlarını yazdırmışlardır. Fakat Türkleri Akdeniz'de hâkim konuma getiren süreç, Kanunî Sultan Süleyman dönemiyle birlikte kendini göstermiştir. Çünkü bu yıllarda Batı dünyasının da merkezi olan bu sular, İspanya'nın Kuzey Afrika kıyılarına tamamen hâkim olma çabasına tanık olmuştur (Ballı, 2004, s. 21-22) Bu durum Osmanlıların İspanyol İmparatorluğu'na karşı bölgede hüküm süren Endülüs Müslümanlarına yardım etme girişimini ortaya çıkarmıştır (Turan, 1992, s. 65). Akdeniz hâkimiyetine yönelik yıllarca sürececek olan bu mücadelenin en etkili karşılaşmaları ise deniz muharebelerinde yaşanmıştır (Arıkan, 1964, s. 251-252; Bal, 2011, s. 202; Turan, 2012, s. 194, 200-202). Bu sürecin en önemli unsurlarından biri de Barbaros Hayreddin Paşa'dır. Midillili bir sipahinin oğlu olarak 1473 yılında dünyaya gelen, asıl ismi Hızır olan Hayreddin Paşa'nın denizlerdeki ilk etkinliği ticari olarak başlamıştır (Turan, 1992, s. 65; Lowry, 2014, s. 139-167). Özellikle de kardeşi Oruç Reis ile birlikte Ege-Akdeniz adalarına gerçekleştirdiği seferlerde büyük başarılarla imza atmıştır (Zinkeisen, 2011, 2: 538). Kısa sürede Rodos'tan Midilli'ye, Tunus'tan Cezayir'e kadar ilerleyerek Akdeniz'deki Avrupalı devletlerin donanmalarının birçoğunu yenilgiye uğratmıştır (Büyüktuğrul, 1973, s. 54; Egemen, 1977, s. 672-674; Emecen, 2015, s. 257). 1533 yılında İstanbul'a gelinceye kadar Kuzey Afrika'daki halkları İspanya'ya karşı koruma mücadelesinde bulunan Hızır Reis, bilhassa Cezayir'de önemli bir güç sahibi olmuştur (Soucek, 1971, s. 238-250; Tabakoğlu, 2019, s. 27). Onun denizlerde sergilemiş olduğu bu başarı, Osmanlı hizmetine girmesinin yolunu açarken, hayatını da büyük ölçüde etkilemiştir. Kanunî Sultan Süleyman, kendisini İstanbul'a davet ederek *Cezayir-i Bahri Sefid* yani Akdeniz Adaları Eyaleti'ne beylerbeyi olma yetkisiyle görevlendirmiş, 1534 yılında ise kaptan paşalık unvanı vererek Osmanlı donanmasının

başına getirmiştir (Büyüktuğrul, 1978, s. 636; Bostan, 2009a, s. 143-144; Turan, 1992, s. 66). Bu dönem itibariyle Akdeniz üzerindeki Osmanlı varlığı, artık yeni politikalarla şekillenerek farklı bir sürece girmiştir. Özellikle Sultan Süleyman'ın Hayreddin Paşa ile birlikte geliştirdiği stratejik atılımlar, Akdeniz dünyasının Türk egemenliği altına girmesine imkân tanımıştır. Bunun en güçlü göstergesi de dünya denizcilik tarihinin en önemli savaşlarından biri olan 1538 tarihli Preveze Deniz Muharebesi'nde ortaya çıkmıştır. Bu zafer, Barbaros'un Akdeniz'de sürdürmüş olduğu uzun süreli mücadelelerin bir sonucudur. Çünkü kaptan-ı derya olduktan kısa süre sonra donanmasıyla birlikte denizlere açılan Hayreddin Paşa, İtalya kıyılarına kadar uzanınca, bu durum Batı dünyasında büyük endişe yaratmıştır. Hatta Türklerin Akdeniz'deki ilerleyişini durdurmak için Papalık başta olmak üzere Venedik, Malta, Ceneviz, İspanya ve Avusturya gemilerinin katıldığı Andrea Doria komutasında bir Haçlı donanması oluşturulmuştur (Ágoston, 2022, s. 11; Bostan, 2009b, s. 174; Tabakoğlu, 2019, s. 29).

İttifak donanmasının 1538 yılının Mart ayında, Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Preveze Kalesi'ni kuşatması üzerine Turgut Reis'i 20 gemisiyle keşif hareketine gönderen Barbaros Hayreddin Paşa, tüm askerî gücünü toplayarak Preveze'ye doğru ilerlemiştir (Büyüktuğrul, 1978, s. 655; Kâtib Çelebi, 2018, 91-92; Uzunçarşılı, 1988, s. 376). 24 Eylül 1538 tarihinde bölgeye ulaşır ulaşmaz kaleyi tamir ettiren kaptan-ı derya, 120 kadirga ve 20 bin silahlanmış askeriyle Arta Körfezi civarında beklemeye başlamıştır (Bostan, 2007, s. 343). Kuvvet bakımından Osmanlı gücünün yaklaşık üç katı büyüklüğünde olan Haçlı donanması ise 168 kadirga, 140 kalyon ve 60 bine yakın askeriyle Türklerin karşısına çıkmıştır (Bostan, 2009b, s. 175). 23-25 Eylül tarihleri arasında üç ayrı hücumla saldırıya geçen müttefikler, kısa süre içinde Osmanlı kuvvetleri tarafından geri püskürtülmüştür. Haçlı taarruzuna karşı gemilerini tek sıra halinde Arta Körfezi'nden çıkararak Hayreddin Paşa, Preveze açıklarında hilal şeklinde bir savaş düzeni almıştır. Harp nizamına göre merkeze kendi gemilerini, sağ kanada Salih Reis'i, sol tarafa Seydî Ali Reis'i, bu hattın gerisine de Turgut Reis'in filolarını yerleştirmiştir (Turan, 1992, s. 66). 28 Eylül'de Preveze açıklarında başlayan savaş, başlangıçta rüzgârın güneyden esmesiyle birlikte Haçlı donanmasına kolaylık sağlamıştır. Ancak rüzgârın kesilmesiyle düşman kalyonlarına doğru ilerleyişe geçen Osmanlı kadirgaları, Turgut Reis'in katıldığı çevirme hareketiyle Haçlı donanmasını yoğun top ateşine tutmuştur (Bostan, 2009b, s. 175; Peçevî İbrahim Efendi, 1992, s. 156-157; Turan, 1992, 67; Williams, 2015, s. 70). Osmanlı donanmasının başarılı manevraları karşısında geri çekilme kararı alan Andrea Doria, savaşı kaybettiğini anlayınca gece karanlığından faydalanarak harp sahasını terk etmiştir (Braudel, 1990, s. 176; Bostan, 2009b, s. 176). Barbaros'un sergilemiş olduğu bu stratejik başarı, Osmanlıları dünyanın en üstün deniz gücüne sahip donanmaları arasında yer aldıklarını bir kez daha göstermiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 379; Peçevî İbrahim Efendi, 1992, s. 157).

Preveze Deniz Zaferi'nin Tuvallerdeki Temsili

Dünya denizcilik tarihinin en büyük donanma savaşları arasında yer alan Preveze Deniz Muharebesi, Akdeniz'deki Osmanlı hâkimiyetini tesis eden önemli zaferlerden biridir (Bostan, 2009b, 176; Tabakoğlu, 2019, s. 29). Türk denizciliği açısından dönüm

noktası sayılan bu başarının görsel anlamdaki temsili ise en çok tuval resimleri aracılığıyla aktarılmıştır. Günümüze ulaşan Preveze Zaferi temalı tabloların büyük bir kısmı Osmanlı ressamlarının imzasını taşımaktadır. Bunlar arasında; Osman Nuri Paşa, Hasan Cemalettin, Yekta Topal, Naci Kalmukoğlu, Hovhannes Umed Behzad, Giovanni della Tolla gibi isimleri saymak mümkündür.

Savaşı geniş bir perspektifle tuvallerine aktaran sanatçılar, muharebenin daha çok son dakikalarına, yani Barbaros'un elde ettiği galibiyet anına odaklanarak ortak bir kalıp oluşturmuşlardır. Bu nedenle bazı sahneler birbirinin tekrarı olacak şekilde betimlenmiştir. Genellikle resmin merkezinde, kadirganın ucunda ayakta durur vaziyette gösterilen Hayreddin Paşa, bir kahraman olarak tasvir edilmiştir. Barbaros'un yanı başındaki kalyonda bulunan İttifak donanması Kumandanı Andrea Doria ise kollarını iki yana doğru açmış halde Osmanlı askerlerine teslim olmayı beklemektedir. Resimsel kurgunun ön düzleminde denize düşmüş askerlere, arka planda savaş halinde olan filika ve kadirgalara yer verilmiş, savaşın şiddeti gemilerden yükselen duman kütleleriyle vurgulanmıştır.

Osmanlı tuval resminde Preveze Deniz Zaferi temasının ilk uygulayıcılarından biri de Hovhannes Umed Behzad (1809-1874) olmuştur. Bir dönem Sultan Abdülaziz'in saray ressamlığını yapan, Ermeni asıllı sanatçı bu yapıtını, savaş kompozisyonları üzerine çalıştığı bir süreçte (Kürkman, 2004, s. 226-228), 1866 yılında üretmiştir (Resim 1). Yatay yönde gelişen, açık kompozisyon düzenine sahip olan resimde, savaş sahnesi izleyiciye geniş bir perspektiften sunulmuştur. Denizde yaşananları, kalabalık ve hareketli bir şema üzerinden yansıtan ressam, mücadelenin tüm karmaşasını ortaya koymuştur. Tablosunda, çarpışmanın son dakikalarına yoğunlaşan Behzad, Barbaros Hayreddin Paşa'yı muzaffer bir şekilde betimlemiştir. Kadirganın uç kısmında tasvir edilen paşa, elindeki kılıcıyla karşı tarafın askerlerine öfkesini göstermekte, etrafındakiler de onu destekleyici hareketler sergilemektedir. Bitişindeki kalyonun ucunda resmedilen Andrea Doria ise kollarını açmış, adeta teslim olmayı beklemektedir. Savaşçıların bir kısmı saldırı ve savunmaya geçerken, diğerleri de boğuşma esnasında denize düşüp can havliyle kaçmakta, gemilerden kopan parçalara tutunarak kurtulmaya çalışmakta veya ölü halde su yüzeyinde yatmaktadır. Her birinin jest ve mimiklerine yansıyan korku, gerçekçi bir biçimde izleyiciye aktarılmıştır. Gemilerden yükselen dumanlarla kaplanan gökyüzü, kompozisyonun büyük bir kısmını meydana getirmektedir. Bu görüntü resmi kasvetli hale dönüştürürken, aynı zamanda savaşın şiddetini belgelemektedir. Fakat düzleme yansıyan ışık, sahnede dikkatlerin çekilmek istendiği noktaya, resmin merkezine ulaşmıştır. Burada hareketli ve devingen bir form yakalamaya çalışan Behzad, güçlü ışık-gölge kullanımı sayesinde dramatik etkiyi arttırmıştır (Işık Yayla, 2021, s. 551).

Resim 1. Hovhannes Umed Behzad, *Preveze Deniz Zaferi*, 1866, Tuval üzerine yağlıboya, 125 x 200 cm, İstanbul Deniz Müzesi / DB:1753 (Aksaray, 2004, s. 6).

Behzad'ın imzasını taşıyan tablonun bir benzeri, Türk resim sanatında tuval resmine geçişin öncülerinden olan Osman Nuri Paşa (1825-1903) tarafından hazırlanmıştır (Resim 2) . Sanatçı, 1859 yılı, Harbiye Mektebi çıkışlıdır (Aksaray, 2004, s. 128; Özyiğit, 2021, s. 881). Henüz öğrenciyken 1856'da; önce Sultan Abdülmecid'in (salt.1839-1861), ardından da Sultan Abdülaziz'in (salt.1861-1876) yaverliğini üstlenmek üzere saraya alınarak ressamlık görevine getirilmiştir (Çoruhlu, 1999, s. 470; Kaya, 2011, s. 124-125; Özyiğit, 2021, s. 887). Fakat İstanbul Deniz Müzesi koleksiyonunda sergilenen Osman Nuri Paşa'nın *Preveze Deniz Zaferi* isimli bu tablosu için şimdiye kadar bir tarih önerisinde bulunulmamıştır. Eserin tarihlenmesinde, değerlendirilmesi gereken en önemli veri, Hovhannes Umed Behzad'ın 1866 tarihli, aynı temalı yapıtıdır (Resim 1). Kanaatimce Behzad'dan etkilenen Osman Nuri Paşa *Preveze Deniz Zaferi* adlı eserini, Sultan Abdülaziz'e yaver-ressamlık yaptığı süreçte, 1866-1867 yıllarında üretmiş olmalıdır. Dolayısıyla Osman Nuri Paşa'nın imzasını taşıyan *Preveze Deniz Zaferi* isimli tuval resmi, bugüne kadar bilinen bir Türk ressamın fırçasından çıkan en erken tarihli Osmanlı savaş tablosu olarak kayıtlara geçebilir (Işık Yayla, 2021, s. 248).

Resim 2. Osman Nuri Paşa, *Preveze Deniz Zaferi*, Tuval üzerine yağlıboya, 86 x 25 cm, İstanbul Deniz Müzesi / DB: 524 (R. Işık Yayla Arşivi, 2019).

Kompozisyon şeması ve üslup birliği açısından Osman Nuri Paşa'nın resmi, Umed Behzad'ın aynı konulu çalışmasıyla büyük benzerlik göstermektedir. Üstelik kendisi Behzad ile birlikte Sultan Abdülaziz'e ressamlık da yapmıştır. Bu ilişki, iki sanatçının aynı zaman diliminde, hatta aynı ortamda birlikte çalıştıklarını ortaya koymaktadır (Işık Yayla, 2021, s. 249). Mücadele sırasında yaşananları, Behzad gibi anlık görüntülerle sunan Osman Nuri Paşa, güçlü ışık-gölge kullanımını sayesinde sahneyi daha fazla dramatiklemiştir. Aslında bu tema, ilk olarak 1859 yılında İspanyol ressam Vicente Urrabieta'nın aynı konulu litografisinde resmedilmiştir (Resim 3). Fakat burada, yaşanan savaşın belgelenmesinden çok Haçlı donanmasına mensup Machín de Munguía isimli bir kaptanın savaşdaki kahramanlığı öne çıkarılmıştır.

Resim 3. Vicente Urrabieta, 1538 Preveze Deniz Savaşı'nda Machin de Munguia'nın Kahramanlığı, 1859, Litografi, 291 x 431 cm (N.D. Karabelas, 2006, Resim No: 2).

Osman Nuri Paşa ile Hovhannes Umed Behzad'ın tuvallerine yansıyan Preveze Deniz Muharebesi kurgusu, suluboya tekniği ile Tunuslu İbrahim tarafından da tekrarlanmıştır (Resim 4). 1867 tarihli eser, bu temanın ilk yapıtları arasında sayılmaktadır. Hatta aynı şema, 1907 yılında Hasan Cemalettin'in tuvalinde de yinelenmiştir (Resim 5). Hayatı hakkında bilgi sahibi olunamayan sanatçı, Asker Ressamlar Kuşağı temsilcilerinden biri olarak kabul edilebilir. Ayrıca onun bu tablosu, daha geç tarihli olmasına karşın oluşturulan resimsel kalıbın bu yıllarda henüz değişmediğini ortaya koymaktadır. Fakat sahne, diğerlerine göre daha mat renklerin tercih edildiği anlatımcı bir yaklaşımla tasarlanmıştır. Tunuslu İbrahim'in suluboya resmi gibi kahverengi ve grimsi tonların hâkim olduğu kısıtlı bir palet tercih eden sanatçı, açık-koyu alanlar yaratarak çatışma anının etkisini güçlendirmiştir.

Resim 4. *Tunuslu İbrahim, Preveze Zaferi*, 1867, Kâğıt üzerine suluboya, 51 x 77 cm, İstanbul Deniz Müzesi / DB: 2711 (Aksaray, 2004, s. 171).

Resim 5. *Hasan Cemalettin, Preveze Deniz Savaşı*, 1907, Tuval üzerine yağlıboya, 22,5 x 34 cm, İstanbul Deniz Müzesi / DB:1966 (Aksaray, 2004, s. 167).

Osmanlı ressamlarından Giovanni della Tolla'nın (1845-1935) (Davidian, 2014, s. 27, 32) 1888 tarihli tablosunda da (Resim 6) Umed Behzad ve Osman Nuri Paşa'nın ortak kompozisyon şeması devam ettirilmiştir. Ancak bu resimde, diğerlerinden farklı olarak mücadelenin geçtiği kompozisyonun arka fonuna kale tasviri eklenmiştir. Çarpışmanın yaşandığı kıyının gerisinde yükselen yapı, Preveze'deki Bouka Kalesi'ne¹ atıfta bulunmaktadır. Bu görüntü, muharebenin gerçekleştiği konum hakkında belgeleyici rol oynamışsa da istihkâmın hayalî olarak resmedildiği ortadadır. Muhtemelen sanatçı, gerçekçi olmaktan çok işlevsel bir gereklilikten yapıyı sahneye eklemiştir. Çünkü Osmanlı-Venedik Savaşları (1684-1699) sırasında Preveze'nin Osmanlı topraklarından çıkışını (1684) (Danişmend, 1972, s. 459; Uzunçarşılı, 1988, s. 477; Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, 2013, s. 255) konu alan farklı bir tabloda (Resim 7) kale, kentin topografyasını öne çıkarır tarzda resmedilmiştir. Yani savaşla çağdaş bir zaman diliminde üretilen eserde savunma yapısı, Giovanni della Tolla'nın uygulamasından tamamen ayrılmaktadır.

¹ Bouka Kalesi, Yunanistan'ın kuzeybatısında bulunan Preveze şehrindeki kalelerden biridir. Eski yerleşimin kuzeybatısında yükselen yapı, 1478'de Osmanlılar tarafından inşa edilmiştir. Evliya Çelebi Preveze'yi ziyaretinde Bouka Kalesi'ne de gelmiştir. Hatta burada 250 askerin ve 100 küçük evin yer aldığını bildirmiştir. Fakat Bouka Kalesi, Preveze'nin 1684 yılında Venediklilerin eline geçmesiyle beraber ateşe verilerek havaya uçurulmuştur. Bk. (Karabelas,2010, s. 395-433).

Resim 6. Giovanni della Tolla, *Preveze Deniz Muharebesi*, 1888, Tuval üzerine yağlıboya, 74 x 94 cm, İstanbul Harbiye Askerî Müzesi / 434 (R. Işık Yayla Arşivi, 2019).

Bouka Kalesi, benzer şekilde Preveze'nin kaybını konu alan 1690 tarihli anonim bir tabloda da belgelenmiştir (Resim 8). Yapıtında, Arta Körfezi'nin hemen girişinde yaşanan 1684'teki çarpışma anını tuvaline yansıtan sanatçı, savaş sahnesine bir de İttifak liderlerini ve onları temsil eden devlet armalarını yerleştirmiştir. Bu görüntüler, Barbaros Hayreddin Paşa'nın zaferine karşı bu defa Preveze'ye Haçlıların hâkim olduğunun görsel kanıtlarıdır.

Resim 7. Anonim, Francesco Morosini'nin Preveze Kalesi'ni Ele Geçirmesi, 17. yüzyılın sonu, Tuval üzerine yağlıboya, 120 x 184 cm, Venedik Correr Müzesi / CI. I n.1334².

Resim 8. Anonim, *Preveze'nin Fethi* (1684), 1690, Tuval üzerine yağlıboya³.

² Anonim, Francesco Morosini'nin Preveze Kalesi'ni Ele Geçirmesi: Erişim: www.archiviodelacomunicazione.it/sicap/OpereArte/3743/?WEB=MuseiVE Erişim Tarihi: 22.04.2022, Erişim tarihi: 22.04.2022

Preveze Zaferi için oluşturulan betimleme tarzı, 20. yüzyılın ilk yarısı itibariyle değişmeye başlamıştır. Bunun ilk uygulayıcılarından biri de Naci Kalmukoğlu (1896-1956)⁴ olmuştur. Ukrayna'nın Harkov kentinde dünyaya gelen ve Kalmuk Türklerinden olan sanatçının, 20. yüzyıla tarihlenen *Preveze Deniz Muharebesi* isimli tablosu (Resim 9), etkili ışık kullanımı ve lekesel düzenlemelerin vurgulandığı Rus Akademik tarzındaki desen anlayışıyla diğer örneklerden ayrılmaktadır (*Naci Kalmukoğlu Resim Sergisi*, 2014, s. 4). Figürü çok fazla öne çıkarmadan, savaş devinimini güçlü bir anlatımla ortaya koyan sanatçı, biçim ve üslup çözümlenmeleriyle farklı bir tutum sergilemiştir. Benzer etkiyi, konunun resimlenmesinde de göstermiştir. Burada henüz savaş sona ermemiş, tüm şiddetiyle devam etmektedir. Resmin merkezine yerleştirilen yeşil sancaklı iki Osmanlı kadırgasının üzerindeki askerler sıkıştırmaya çalıştıkları Haçlı gemisine doğru hızla küreklerini çekmektedir. Düzleme diyagonal olarak yerleştirilen sağdaki başarda, Barbaros Hayreddin Paşa'ya tahsis edilmiş olmalıdır. Hatta köşkün önünde gösterilen kişi de büyük olasılıkla kendisidir. Alışılmış görüntüsünden farklı olarak detaylarından arındırılmış şekilde tasvir edilen kaptan paşanın hareketleri, çarpışmayı dikkatlice yönettiğini ortaya koymaktadır. Kendilerine doğru ilerleyen İttifak gemisi ise yelkenlerini açmış vaziyette mücadeleye katılırken, ince boya dokusu içinden lekesel bir görüntü oluşturmaktadır. Üslup açısından 20. yüzyılın tarihsel resmine gelişmiş bir biçim anlayışıyla katkı sağlayan Naci Kalmukoğlu, bu sayede gelenekten kopan yeni bir anlatıma yönelmiştir.

Resim 9. Naci Kalmukoğlu, *Preveze Deniz Muharebesi*, 20. yüzyıl, Tuval üzerine yağlıboya, 54 x 70 cm, İzmir Arkas Sanat Merkezi (Dostal, 2013, s. 104).

³ Anonim, Preveze'nin Fethi (1684). Erişim: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/The_conquest_of_Preveze.jpg. Erişim tarihi: 22.04.2022.

⁴ Kalmuk Türklerinden olan Naci Kalmukoğlu (1896-1956), Harkov Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitim almıştır. 1920'li yıllarda İstanbul'a yerleştikten sonra Celal Esad Arseven'in desteğiyle resme merak salmıştır. Manzara, natürmort ve portre türü üzerine yoğunlaşan sanatçı, İstanbul'daki sinema ve otel gibi birçok yapının dekor işlerinde çalışmıştır. Bk. (Dostal (haz.), 2013, s. 30, 36-50).

Preveze Deniz Zaferi teması, zaman içinde değişen üslup özellikleriyle farklı bir niteliğe ulaştırılmıştır. Örneğin Asker Ressamlar Kuşağı temsilcilerinden Yekta Topsal'ın (d.1906)⁵ tasvir ettiği savaş sahnesi, daha durgun bir görünümle resimlenmiştir (Resim 10). Bu etki resimsel kurgudan, sergilenen üsluba kadar rahatlıkla hissedilmektedir. Gerek yanındaki yardımcısına bir şeyler izah etmeye çalışan Barbaros Hayreddin Paşa'nın tavrı, gerekse birbirleriyle mücadele halinde olan askerlerin hareketleri, dramatik bir görünümle aktarılmıştır. Özellikle bir gemiden diğerine doğru rampa hareketi başlatan askerlerin oluşturduğu karmaşıklık, kişilerin tanınmasına engel olmuştur. Sanatçı, izleyiciye aktarmak istediği savaş heyecanını yansıtmaktan geri durmamıştır. Coşkun anlatıma rağmen en aza indirgenmiş ayrıntıları, yoğun renk alanlarıyla dengeleyen Topsal, sisli atmosfer etkisini tüm düzenlemeye uyarlamıştır.

Resim 10. Yekta Topsal, *Preveze Deniz Muharebesi*, 20. yüzyıl, Tuval üzerine yağlıboya, 103 x 88 cm, İstanbul Harbiye Askerî Müzesi (Karatepe, 2011, s. 523).

Yekta Topsal'ın tercih ettiği kompozisyon şeması, Millî Saraylar Resim Müzesi'ne *Osmanlı Donanmasının Bir Deniz Savaşı* ismiyle kayıtlı olan ve 19. yüzyılın sonlarına

⁵ Makedonya'dan Anadolu'ya göç eden bir ailenin oğlu olan Yekta Topsal, eğitimini Askeri Lisede tamamlamıştır. Şevket Dağ ve Sami Yetik'ten resim dersleri almış olup, daha çok Empresyonist tarza yönelmiştir. Bk. (Özdemir, 1994, s. 44).

tarihlenen anonim bir tabloda daha yinelenmiştir (Resim 11). Resmin merkezinde bulunan ve taşıdığı bayrak dolayısıyla Osmanlı kadırgası olduğu anlaşılan gemideki kişi, büyük olasılıkla Barbaros Hayreddin Paşa'dır. Üstelik bu eser, Yekta Topsal'ın kullandığı resimsel düzen ile birebir örtüşmektedir. Topsal, eserini (Resim 10) oluştururken büyük olasılıkla daha erken tarihli bu tablodan (Resim 11) yararlanmıştır. Konuya bu etkiler doğrultusunda bakıldığında, yapıttaki isimlendirme sorunsalı da çözüme kavuşmuş olacaktır. Yani koleksiyona *Osmanlı Donanması'nın Bir Deniz Savaşı* ismiyle kayıtlanan yağlıboya tabloda, kanaatimce Preveze Deniz Zaferi konu edilmiştir.

Resim 11. Anonim, *Osmanlı Donanması'nın Bir Deniz Savaşı*, 19. yüzyılın ikinci yarısı, Tuval üzerine yağlıboya, 77.7 x 97.8 cm, İstanbul Millî Saraylar Resim Müzesi / 11-1502 (R. Işık Yayla Arşivi, 2019).

Sonuç

Barbaros Hayreddin Paşa'nın zaferiyle sonuçlanan Preveze Deniz Muharebesi, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetini tescil eden önemli başarılarından biridir. Üstelik bu zafer, Avrupalılar nezdinde Osmanlıların yenilmez bir devlet olarak algılanmasını sağlamıştır. Türk donanmasının bu mücadeleden başarıyla ayrılmış olmasının görsel anlamdaki tanıkları olan bu tablolar ise verilmek istenen askerî ve politik mesajların aracılığını yapmışlardır. Çünkü bu eserler güçlü Türk imgesinin oluşumuna katkı sağlarken, aynı zamanda Osmanlı ordusunun yenilmezliğini

vurgulamaktadır. Dönemi açısından bakıldığında buradaki amaç, Osmanlıların denizlerdeki gücünü görsel anlamda ispat etmektir. Özellikle de gösterilmek istenen hamaset, Türk savaş resmine yeni bir tasvir geleneği kazandırarak, 19.-20. yüzyıl tuvallerine konu olmuştur. En önemlisi de bir Türk ressamın fırçasından çıkan en erken tarihli Osmanlı savaş tablosunun tespitinin yapılmasını sağlamıştır.

Preveze Deniz Zaferi ile birlikte değişen güç dengesi üzerinden görsel bir kalıp oluşturmaya çalışan sanatçılar, zaman zaman aynı kompozisyon şemasını tekrar etmek durumunda kalmışlardır. Şematik anlayıştan öteye gidemeyen bu tutum, yüzyıl değiştikçe küçük farklılıklar da olsa benzer düzenlemelerle sürdürülmüştür. Bu durum, olay anıyla doğrudan ilişkili olan kahramanlar için de geçerlidir. Burada en önemli rolü, Barbaros Hayreddin Paşa üstlenmiştir. Kazanmış olduğu zaferle Osmanlıların Akdeniz’de üstünlük kurmasını sağlayan, dünyanın en büyük denizcilerinden biri olan kaptan paşa, imparatorluk tarihini yücelten bu galibiyetin kutlanması adına hemen her resimde yerini almıştır. Ancak burada mühim olan; hem zafer kazananın, hem de mağlup edilenin birlikte resmedilmiş olmasıdır. Söz konusu uygulama, aslında metin-resim ilişkisi kurmayı kolaylaştıran yöntemlerden biridir. Çünkü kişiler, tarihî kaynaklardan edindikleri bilgileri bu yapıtlar sayesinde zihinlerinde canlandırmışlardır. Aynı düşünce, İttifak Donanması Kumandanı Andrea Doria için de geçerlidir. Kendisi yenilgiye uğratılmış taraf olsa dahi söz konusu resimlerde zarar gören bir hareketle karşı karşıya gelmemiştir. Her şeyden önce düşmana karşı bir saygı vardır. Üstelik tarihî metinlerden elde edilen bilgiler ışığında, savaş sonunda Andrea Doria’nın rehin alınması dahi söz konusu değildir. Hatta kendisi muharebeyi kaybettiğini anlayınca akşam karanlığından faydalanarak harp sahasını terk etmiştir. Fakat onun buradaki varlığı, üstünlük kurulan devletlere karşı güç gösterisinde bulunmanın görsel imajını yansıtmaktadır. Bu da askerî deneyimi olan kişilerin kahramanlıklarını vurgulayan, yenilgi veya zaferi tarihsel tavra dönüştüren bakış açısının tuvallerdeki temsilidir. Bu yüzden sanatçılar, hamilerinin desteğiyle askerî kesimin özellikle de Barbaros Hayreddin Paşa’nın kazanmış olduğu zaferi yansıtma ve kahramanlığını övme gibi gereksinimleri ön planda tutmuşlardır. Bunda siparişi veren yönetici zümrenin de etkisi büyüktür. Çünkü buradaki mesaj, Osmanlı Devleti’nin gücünü bu yapıtlar vasıtasıyla tüm dünyaya duyurmaktır. Aradan yıllar geçmiş olsa dahi Osmanlı ordusunun denizlerdeki itibarını belgelemektir. Dolayısıyla Preveze Deniz Muharebesi’ni konu alan her tablo, geçmiş tarihe ışık tutan bir zaferin görsel anlamdaki temsilcisi olmuştur.

Extended Abstract

In prehistoric times, when the social structure was not yet developed, the first struggle process started by human beings with the instinct of self-protection against the outside world emerged mostly in the conflicts between hunting communities. In these ages, people who started to work by using fire, which is a kind of protective weapon, learned to protect themselves against the dangers around them with piercing-cutting tools made of stone or bone. However, this situation has opened the doors of a new process since the transition to land-dependent settled life. Individuals, who felt the need to secure their gains, resorted to some actions by force to protect the land they

owned as a property. These developments, which opened the way to war, turned into a great advantage thanks to the military technology and culture shaped according to the needs of the societies. However, some states have chosen to fight as a solution to destroy the opposing forces for their interests that they could not solve through diplomacy. For this reason, they have caused many living things to be removed from life and many societies to be erased from the pages of history. The paintings, which take their subjects from the wars in world history, are of immense importance in terms of understanding how much this process occupies in the memories. Because these works are an indication that the history of war is always intertwined with art. At the same time, this is proof that war or violent conflicts have turned into an iconography that can constantly renew itself in the art of painting. While they reveal the political and intellectual structure of the period in which they were produced, on the other hand, they made the society realize the historical memories of the past or period.

The same point of view is also valid for the paintings in which the Ottoman Empire, one of the longest-lived states established in history, gave a new quality to the history of war. However, the most effective products of this process in terms of painting were given with the Battle of Preveza. Because this battle, which is one of the biggest naval battles in the world maritime history, is an important victory that established the Ottoman dominance in the Mediterranean. The visual representation of this pride, which is considered a turning point in terms of Turkish maritime, is mostly revealed through oil paintings.

While almost all of the works that have survived to the present day bear the signature of artists who grew up in the Ottoman lands, most of them were created by the representatives of the Soldier Painters Generation. Among them, it is possible to count names such as Osman Nuri Pasha, Hasan Cemalettin, Yekta Topsal, Naci Kalmukoğlu, Hovhannes Umed Behzad, Giovanni della Tolla. The painters, who focused more on the moments when Barbaros Hayreddin Pasha defeated Andrea Doria in their works, created a common pattern for the Preveze Naval Victory. The crucial point here is that Osman Nuri Pasha (1825-1903), one of the pioneers of the transition to canvas painting in the Western sense in the history of Turkish painting, was one of the first practitioners of the Preveze Naval Victory theme in the sense of painting. A similar compositional order was repeated by Hovhannes Umed Behzad, Tunisian İbrahim, Hasan Cemalettin and Giovanni della Tolla. In fact, this theme was first depicted in the lithograph of the same theme by Spanish painter Vicente Urrabieta in 1859. But here, the heroism of a captain of the Alliance navy is highlighted rather than documenting the war. The theme of the Preveza Naval Victory, which has transformed into a distinctive style of expression according to the stylistic features that have changed over the years, started to change after the first half of the 20th century. One of the first implementers of this was Naci Kalmukoğlu and Yekta Topsal. However, each of them was the visual witness of the successful separation of the Ottoman navy from the Battle of Preveza, and they mediated the military and political messages that were intended to be conveyed.

This victory, which made the Ottomans perceived as an invincible state in the eyes of Europeans, is a testament to the extent to which a nation that was previously unknown to Westerners now dominates the world. The oil paintings in question, which are the visual witnesses of this, have almost become the indicators of the heroic struggle for the homeland. Because while these works paved the way for the formation of a strong Turkish image, they also contributed to the invincibility of the Ottoman army. The aim here is to visually prove that the Ottomans were one of the world's greatest powers, not only on land but also in the seas. For this reason, almost all of the oil paintings on the Preveza Naval Victory, as a product of the historical process, shed light on the political, social and social life of each era, and were transferred to the next generations by adding a documentary value to the period.

Kaynakça

- Ágoston, G. (2022). Karşılaştırmalı perspektifle Osmanlı askeri ve deniz gücü: İnebahtı öncesi ve sonrası. *Tarih Dergisi*, 76, 11-19.
- Aksaray, Y. B. (Ed.) (2004). *İstanbul deniz müzesi resim koleksiyonu*. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Anonim, Preveze'nin fethi (1684). (Erişim Tarihi: 22.04.2022): https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/The_conquest_of_Prevez_a.jpg.
- Arıkan, M. (1964). Türk-İspanyol münasebetleri bakımından Aragon Kraliyet Arşivi'nin ehemmiyeti ve Türklerle ilgili vesikalar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 251-273.
- Bal, F. (2011). XVI. yüzyılda Osmanlı-İspanya iktisadî ilişkileri: Akdeniz'de rekabet. *Öneri Dergisi*, 9/36, 201-211.
- Ballı, F. (2004). *İnebahtı deniz seferi'nin Akdeniz dünyasındaki önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bostan, İ. (2007). Preveze deniz muharebesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 343-345.
- Bostan, İ. (2009a). Barbaros Hayreddin: ilk deniz beylerbeyi (1534). (İ. Bostan-S. Özbaran, ed.). *Başlangıçtan XVII. yüzyılın sonuna kadar Türk denizcilik tarihi*. 1. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009, 143-153.
- Bostan, İ. (2009b). Preveze deniz zaferi ve sonrasında Akdeniz dünyası. (İ. Bostan-S. Özbaran, ed.). *Başlangıçtan XVII. yüzyılın sonuna kadar Türk denizcilik tarihi*. 1. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009, 173-183.
- Braudel, F. (1990), *Akdeniz ve Akdeniz dünyası*. II. (M. A. Kılıçbay, çev.). İstanbul: Eren Yay.
- Büyüktuğrul, A. (1973). Preveze Deniz Muharebesine ilişkin gerçekler. *Belleten*, XXXVII/145, 51-85.
- Büyüktuğrul, A. (1978). Preveze Muharebesine ilişkin belgeler (Muharebenin 440. yıldönümü dolayısıyla). *Belleten*, XLII/168, 629-665.
- Çoruhlu, T. (1999). Osmanlı asker ressamı. *Osmanlı*, XI. Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, 468-472.
- Danışmend, İ. H. (1972). *İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi*, 3. İstanbul: Türkiye Yay.
- Davidian, V. K. (2014). Portrait of an Ottoman Armenian artist of Constantinople: rereading teotig's biography of Simon Hagopian. *études Arméniennes contemporaines*. 4, 11-54.
- Dostal, İ. H. (Haz.), (2013). *O bir yıldızdı: Naci Kalmukoğlu*. İzmir: Arkas Yay.
- Egemen, R. (1977). *Türk Silahlı Kuvvetleri tarihi: 1451-1566*. III/2. Ankara: Genelkurmay Bas.
- Emecen, F. M. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş tarihi (1300-1600)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.
- Işık Yayla, R. (2021). *Yağlıboya tablolarında Osmanlı savaşları (14.-17. yüzyıl)*. (Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabelas. N. D. (2006). *In Charta Prints of Preveza*. Preveza: Actia Nicopolis Foundation.

- Karabelas, N. D. (2010). The castle of Bouka (1478-1701): Fortified Preveza through sources. *Proceedings of the second international symposium for the history and culture of Preveza (16-20 September 2009)*. (I. M. Vrelli-C. S. Zachou, ed.). Preveza: University of Ioannina, 395-433.
- Karatepe, İ. (Haz.) (2011). *Askeri Müze resim koleksiyonu*. İstanbul: Askeri Müze ve Kültür Sitesi Yay.
- Kâtib Çelebi. (2018). *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr*. (İ. Bostan, haz.). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yay.
- Kaya, G. S. (2011). Türk Resim Sanatı'nın gelişiminde asker ressamların etkisi. *Milli Saraylar: Kültür-Sanat-Tarih Dergisi* 7, 121-129.
- Kürkman, G. (2004). Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni ressamlar 1600-1923. İstanbul: Matüsaleem Yay.
- Lowry, H.W. (2014). Lingerin questions regarding the lineage, life & Death of Barbaros Hayreddin Paşa, *Frontiers of the Ottoman Imagination Studies in Honour of Rhoads Murphy*. (M. Hadjianastasis, ed.). Leiden: Brill Pub., 139-167.
- Naci Kalmukoğlu resim sergisi*, (2014). T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat Galerisi. İstanbul: Mas Matb.
- Özdemir, H., (1994). *Türk resim sanatında asker ressamların öncülük rolü*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyiğit, H., (2021). İlk devir Türk ressamlarından bir kesit ve resim sanatına katkıları. *Belgi Dergisi* 22, Yaz/II. 879-905.
- Peçevî İbrahim Efendi, (1992). *Peçevî tarihi*, 2. (B. S. Baykal, haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, (2013). *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I. (A. Özcan-Y. Uğur vd., ed.). İstanbul: Klasik Yay.
- Soucek, S. (1971). The rise of the Barbarossas in North Africa. (T.H. Kun-H. İnalçık, ed.). *Archivum Ottomanicum*, 3. 238-250.
- Şûrâ suresi-31-35. Ayet Tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim. (Erişim Tarihi: 03.03.2022): <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C5%9E%C3%BBr%C3%A2-suresi/4303/31-35-ayet-tefsiri>.
- Tabakoğlu, H.S. (2019). *Akdeniz'de savaş: Osmanlı-İspanya mücadelesi (1560-1574)*, İstanbul: Kronik Kitap.
- Taş, E. & Erdoğan, A. (2021). Osmanlı minyatürlerinde sefer vasıtaları (16.-18. Yüzyıllar). *Art-Sanat*, 16. 529-555.
- Turan, Ş. (1992). Barbaros Hayreddin paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 65-67.
- Turan, T. (2012). Çatışmadan ateşkese Osmanlı-İspanyol ilişkileri (1301-1581), *History Studies*, 4/3, 193-217.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı tarihi*, 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Williams, A. (2015). Akdeniz çatışması. *Kanuni ve çağı: Yeni çağda Osmanlı dünyası*. (M. Kunt-C. Woodhead, ed.). İstanbul: Alfa Yay., 58-77.
- Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi*. (N. Epçeli, çev.). İstanbul: Yeditepe Yay.